

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
معاونت همکاری های علمی و فرهنگی
اداره کل همکاری های فرهنگی و امور ایرانیان خارج از کشور

رویدادهای فرهنگی – بین المللی زنان

گزارشی از

اطلس توسعه اجتماعی – جمعیتی

دو کشور ایران و روسیه

بین سال های ۲۰۱۴–۲۰۲۰

اداره ارتباطات فرهنگی بین المللی زنان

آدرس:

خیابان ولیعصر (عج) – نرسیده به سه راه فاطمی – نبش

کوچه مصیری پ ۱۹۲۴ ساختمان معاونت فرهنگی

تلفن: ۸۸۸۹۰۱۱۲

ایمیل: Omorebanovan@yahoo.com

رویداد نامه شماره ۵۰

دی ماه ۱۴۰۰

بسمه تعالی

معرفی «اطلس توسعه اجتماعی – جمعیتی روسیه و ایران»^۱

مقدمه:

اطلس «توسعه اجتماعی – جمعیتی روسیه و ایران» یک اثر علمی – کاربردی جامع است که در آن با استفاده از نقشه‌نگاری (کارتوگرافی)، مدل مقایسه‌ای برای توسعه اجتماعی – جمعیتی دو کشور ایران و روسیه ارائه شده است. مدل مقایسه‌ای این امکان را فراهم می‌آورد که اطلاعاتی در مورد پارامترهای اصلی وضعیت اجتماعی – جمعیتی دو کشور ایران و روسیه بدست آورده و شاخص‌های مشابه این دو کشور را با یکدیگر مقایسه نمود، همچنین امکان تجزیه و تحلیل روند اصلی توسعه اجتماعی – جمعیتی دولت و جامعه را فراهم می‌آورد.

این اطلس خطاب به اساتید، دولتمردان، محققان حوزه اجتماعی، مدرسان، دانشجویان تحصیلات تکمیلی (شاخه – های جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و اقتصاد) و همچنین تمام علاقه‌مندان به توسعه اجتماعی – جمعیتی دو کشور روسیه و ایران، تدوین شده است.

اطلس توسعه اجتماعی – جمعیتی روسیه و ایران در چارچوب برنامه‌های اهداف فدرال «تحقیق و توسعه مناطق ویژه علمی و فناوری روسیه بین سال‌های ۲۰۱۴ الی ۲۰۲۰» که جزء مصوبات هیأت دولت فدراسیون روسیه به شماره ۴۲۶ مورخ ۲۱ مه ۲۰۱۳ است، به منظور ارائه در اولین نشست جامعه شناسی روسیه و ایران (مسکو ۱۶ تا ۱۸ نوامبر، ۲۰۲۰) تهیه شده است.

ارگان‌های حامی:

۱. وزارت علوم و آموزش عالی فدراسیون روسیه؛
۲. آکادمی علوم روسیه؛
۳. مرکز پژوهش‌های اجتماعی تحقیقات فدرال آکادمی علوم روسیه؛
۴. موسسه تحقیقات جمعیت‌شناسی؛
۵. انستیتو تحقیقات اجتماعی و سیاسی؛
۶. انستیتو مطالعات شرقی آکادمی علوم روسیه؛
۷. موسسه روابط بین الملل مسکو و وزارت امور خارجه روسیه گروه سیاست‌های جمعیت‌شناسی و مهاجرت؛

^۱ – گزارش ارسالی از رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مسکو

۸. دانشگاه دولتی مسکو (لامانسوف)، دانشکده جامعه‌شناسی؛

۹. نشست جامعه‌شناسی روسیه - ایران.

تیم پژوهشگر:

۱. ریازانتسف سرگئی واسیلیویچ، عضو ارشد آکادمی علوم روسیه، مدیر انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه؛
۲. روستوفسکایا تامارا کریموونا، دکترای علوم اجتماعی، معاونت تحقیقاتی، انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه؛
۳. اولگا دیمیتریوا وارابیووا، دکترای اقتصاد، محقق ارشد انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه؛
۴. زوبیکو الکساندر ولادیمیرویچ، دکترای علوم پزشکی، پژوهشگر برتر، انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه؛
۵. میریازوف تیمور آر، پژوهشگر جوان، انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه؛
۶. مهدی افضلی، پژوهشگر جوان، انستیتوی تحقیقات جمعیت‌شناختی در مرکز علمی - تحقیقاتی جامعه‌شناسی فدرال، آکادمی علوم روسیه.

ساختار:

اطلس «توسعه اجتماعی - جمعیتی روسیه و ایران» در ۱۷ بخش با ۱۴۲ نمودار، ۲۴ جدول، ۶۸ نقشه جغرافیایی تدوین شده است. این اطلس توسط انتشارات «خانه پرسپکتیو» در ۱۳۶ صفحه و با تیراژ هزار نسخه، در سال ۲۰۲۰ به صورت دو زبانه (روسی و انگلیسی) منتشر شده است. در ادامه خلاصه‌ای از محتوای هر بخش به همراه عناوین نمودارها، جداول و کارتوگرافی‌ها به تفکیک آمده است.

بخش ۱: تقسیمات سیاسی و اداری

در بخش ابتدایی به وسعت، پهنه، طول و عرض جغرافیایی و تقسیمات کشوری ایران و روسیه به تفکیک پرداخته می‌شود. فدراسیون روسیه از ۸۵ واحد فدرال تشکیل شده است. در این میان ۲۲ جمهوری، ۹ خطه یا سرزمین (کرای)، ۴۶ استان (اوبلاست)، ۳ شهر فدرال (مسکو، سن‌پترزبورگ، سواستوپول)، ۴ ناحیه خودمختار و ۱ استان خودمختار وجود دارد. کشور ایران شامل ۳۱ استان (استان)، ۴۳۵ شهرستان، ۱۰۷۹ بخش، ۱۳۳۱ شهر و ۲۶۱۰ دهستان است. سپس همسایگان هر کشور و وسعت مرز مشترک با آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این قسمت جداول و کارتوگرافی‌ها به شرح زیر آمده است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار مرزهای مشترک ایران با کشورهای همسایه بر اساس کیلومتر (ص ۸)؛
- نمودار تعداد و تراکم شهر، شهرستان، دهستان و... در استان‌های مختلف ایران سال ۲۰۱۸ (ص ۸)؛
- نقشه جغرافیایی ایران به تفکیک استان‌ها و مراکز (ص ۹)؛
- جدول ویژگی‌های استان‌های ایران مانند وسعت، جمعیت، نرخ باروری، میزان مرگ و میر و... (ص ۱۲).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار مرزهای مشترک روسیه با کشورهای همسایه بر اساس کیلومتر (ص ۱۰)؛
- نمودار تعداد و تراکم شهر، شهرستان، دهستان و... در استان‌های کشور روسیه سال ۲۰۱۸ (ص ۱۰)؛
- نقشه جغرافیایی روسیه به تفکیک استان‌ها و مراکز (ص ۱۱)؛
- جدول ویژگی‌ها مناطق فدراسیون روسیه مانند وسعت، جمعیت، تراکم جمعیت (ص ۱۲).

بخش ۲: اسکان و شهرسازی

در دهه‌های اخیر، جمعیت روسیه به طور فزاینده‌ای در شهرهای بزرگ متمرکز شده‌است. در ابتدای سال ۲۰۲۰ مسکو - بزرگترین شهر روسیه و پایتخت - بیش از ۱۲ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر جمعیت دارد. بخش قابل توجهی از جمعیت نیز در استان مسکو زندگی می‌کنند (بیش از ۷ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر، بدون در نظر گرفتن جمعیت شهر مسکو). در روسیه ۱۵ شهر با بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت وجود دارد. حدود ۷۵ درصد از جمعیت کشور روسیه در شهرها زندگی می‌کنند. به استثنای شهرهای دارای اهمیت فدرال، بیشترین سهم از جمعیت شهری در استان ماگادان (۹۶٪/۱) است. در جمهوری آلتایی بیش از ۷۰ درصد مردم در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. در ایران براساس آمار سال ۲۰۱۶ بیشترین میزان جمعیت (۱۶/۶ درصد) در استان تهران مستقر است. کمترین جمعیت در استان‌های ایلام، سمنان، کهگیلویه و بویراحمد متمرکز شده‌است. نرخ شهرنشینی در ایران از ۳۱/۴ درصد در سال ۱۹۵۶ به ۷۵/۳ درصد در سال ۲۰۱۹ رسیده است. جداول و کارتوگرافی‌ها در این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار پویایی جمعیت شهری و روستایی ایران در سال ۱۹۵۶-۲۰۱۹ (ص ۱۴)؛
- نمودار جمعیتی شهرهای ایران با بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت در سال ۲۰۱۶ (ص ۱۴)؛
- توزیع شهرهای ایران بر اساس جمعیت از سال ۲۰۰۶ - ۲۰۱۶ (ص ۱۴)؛
- توزیع روستاهای ایران بر اساس جمعیت از سال ۲۰۰۶ - ۲۰۱۶ (ص ۱۴)؛
- نقشه مقایسه‌ای سهم جمعیتی شهرها در سال ۲۰۱۸ در ایران (ص ۱۵).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار پویایی جمعیت شهری و روستایی روسیه در سال‌های ۱۹۱۷-۲۰۱۹ (ص ۱۶)؛
- نقشه سهم جمعیتی شهرها در سال ۲۰۱۸ در روسیه (ص ۱۷)؛
- نمودار شهرها با جمعیت بالای یک میلیون نفر در روسیه (ص ۱۸)؛
- جدول جمعیتی شهرهای روسیه با بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت در ابتدای سال ۲۰۲۰ و مقایسه آن آمار سال ۲۰۱۰ (ص ۱۸)؛
- جدول گروه بندی روستاهای کشور روسیه بر اساس جمعیت در سال ۱۹۸۹-۲۰۱۰ (ص ۱۸).

بخش ۳: تولید ناخالص داخلی

مسکو بیشترین سهم را در تولید ناخالص داخلی روسیه دارد. در سال ۲۰۱۹، روسیه از نظر تولید ناخالص داخلی ۱۶۹۹ میلیارد دلار، در رتبه یازدهم رتبه بندی کشورها قرار گرفت. ساختار تولید ناخالص داخلی روسیه تحت سلطه ۱۴/۶٪ صنایع تولیدی، ۱۳/۷٪ تجارت، ۱۲/۶٪ استخراج مواد معدنی است. در نتیجه بحران اقتصادی اوایل دهه ۱۹۹۰، تولید ناخالص داخلی روسیه به نصف کاهش یافت. رکود اقتصادی تا سال ۱۹۹۸ ادامه داشت و جای خود را به دوره‌ای از رشد شدید داد که با بحران جدید در سال ۲۰۰۸ این رشد کند شد. با این وجود، در سال ۲۰۱۰، تولید ناخالص داخلی رشد مثبت داشت. بعثت تحریم‌های اقتصادی، کاهش قیمت نفت و کاهش ارزش روبل، اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۵ سقوط کرد. در ایران، استان تهران با ۲۳ درصد بیشترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد. حضور دولت در تولید و خدمات مالی در ایران بسیار چشمگیر است. تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۶ حدود ۴۱۹ میلیارد دلار برآورد شد. از جمله دلایل کاهش تولید ناخالص داخلی ایران در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ دور جدیدی از تحریم‌های غرب و کاهش قیمت جهانی نفت بود. در این بخش نمودارهای حجم تولید ناخالص داخلی دو کشور بین سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۷ و نرخ رشد آن در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۹ آورده شده‌است و همچنین میزان تولید ناخالص داخلی به تفکیک استان‌ها در نقشه هر کشور مشخص شده‌است. جداول و کارتوگرافی‌ها در این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- منحنی حجم تولید ناخالص داخلی ایران در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۷، بر اساس دلار آمریکا (ص ۲۰)؛
- منحنی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ایران در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۹ (ص ۲۰)؛
- نقشه پراکندگی استانی تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۶ (ص ۲۱).

مربوط به کشور روسیه:

- منحنی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی روسیه در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۹ (ص ۲۲)؛
- منحنی حجم تولید ناخالص داخلی روسیه در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۷ (ص ۲۲)؛
- نقشه تولید ناخالص داخلی روسیه بر اساس پراکندگی استانی در سال ۲۰۱۷ (ص ۲۳).

بخش ۴: پویایی و تراکم جمعیت

طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن ایران در سال ۲۰۱۶، جمعیت کشور ۷۹ میلیون و ۹۲۶ هزار و ۲۷۰ نفر بوده است. از این تعداد بیش از ۵۹ میلیون نفر در شهرها و بالغ بر ۲۰ میلیون نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. در سال ۲۰۲۰، جمعیت ایران ۸۴/۹ میلیون نفر (بر طبق برآورد مرکز آمار ایران) است. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، جمعیت روسیه تا سال ۲۰۰۸ در حال کاهش بود. سپس به دلیل اجرای برنامه‌های جمعیتی فدرال برای حمایت از خانواده‌ها و باروری، کاهش مرگ و میر و جذب مهاجر، تا سال ۲۰۱۴ ثبات و کمی افزایش در جمعیت ایجاد شد. در سال ۲۰۱۵، کریمه در روسیه قرار گرفت که باعث افزایش ۲/۴ میلیون نفری جمعیت این کشور شد. اما از سال ۲۰۱۹، به دلیل کاهش نرخ زاد و ولد، جمعیت شروع به کاهش کرد. برطبق آمار دولتی روسیه در سال ۲۰۱۹، جمعیت این کشور ۱۴۶ میلیون و ۷۸۰ هزار و ۷۲۰ نفر بوده است. در این قسمت نمودارهای تراکم جمعیت، نسبت جنسیتی جمعیت، توزیع خانوار شهری و روستایی و... دو کشور ایران و روسیه آورده شده است. نمودارها، جداول و کارتوگرافی‌های این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار مقایسه‌ای تراکم جمعیت ایران از سال ۱۹۵۶ تا ۲۰۲۰ (ص ۲۶)؛
- نمودار نسبت جنسیتی در شهرها و روستاهای ایران، در سال‌های ۱۹۵۶ - ۲۰۲۰ (ص ۲۶)؛
- نمودار توزیع خانوارها در ایران بر اساس تعداد اعضا، در سال‌های ۱۹۶۶ - ۲۰۱۶ (ص ۲۶)؛
- نمودار میانگین رشد سالانه جمعیت ایران در سال‌های ۲۰۱۱ - ۲۰۱۶ (ص ۲۶)؛
- نقشه استانی پویایی و تراکم جمعیت ایران در سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۰ (ص ۲۷).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار پویایی جمعیت روسیه در سال‌های ۱۹۹۱ - ۲۰۲۰ (ص ۲۸)؛
- نقشه استانی پویایی و تراکم جمعیت روسیه در سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۰ (ص ۲۹)؛
- نمودار دینامیک جمعیت شهری و روستایی روسیه در سال‌های ۱۹۶۵ - ۲۰۱۹ (ص ۳۰)؛
- نمودار تراکم جمعیت روسیه در سال‌های ۱۹۲۶ - ۲۰۲۰ (ص ۳۰).

بخش ۵: ساختار جنسیت و سن

در کشور فدراسیون روسیه در سال ۲۰۱۹، سهم جمعیت مردان ۴۶/۳۹ درصد و سهم جمعیت زنان ۵۳/۶۱ درصد بود. بر این اساس به ازای هر ۱۰۰ زن ۸۷ مرد وجود دارد. بیشترین گروه جمعیتی در این کشور مردان گروه ۳۰ تا ۳۴ ساله هستند که سهم این گروه ۹/۳۸ درصد از جمعیت کل مردان و ۴/۳۵ درصد از جمعیت کل کشور است. شاخص بار جمعیتی در روسیه مطلوب ارزیابی شده است. در ایران طبق سرشماری سال ۲۰۱۶، مردان ۵۰/۶ درصد

و زنان ۴۹/۴ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. در سال ۱۹۵۶، نسبت سالخوردگان (مسن تر از ۶۵ سال) ۳/۹۷ درصد بوده است، که این عدد در سال ۲۰۱۶ به ۶/۱ درصد افزایش یافته‌است. در سال ۲۰۱۶ شاخص بار جمعیتی در ایران مطلوب است. در این بخش نمودارها و جداول زیر آورده شده است.

مربوط به کشور ایران:

- نمودار گروه‌های جمعیتی ایران به تفکیک سن و جنسیت در سال ۲۰۱۶ (ص ۳۲)؛
- جدول سهم جمعیت سالمندان (۶۵ سال به بالا) از کل جمعیت ایران، سال‌های ۱۹۵۶ - ۲۰۱۶ (ص ۳۲)؛
- جدول مقایسه افراد ۱۵-۶۴ سال با افراد بازنشسته یا کودک (۰ - ۱۴ سال و ۶۵ سال - بالاتر) (ص ۳۲)؛
- نقشه ساختار سنی جمعیت در استان‌های ایران در سال ۲۰۱۶ (ص ۳۳)؛
- هرم سنی - جنسیتی ایران در سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۰ (ص ۳۳).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار نسبت جنسیت در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۹ (ص ۳۴)؛
- نمودار جمعیت روسیه براساس گروه‌های سنی و جنسیت ۲۰۱۸ (ص ۳۴)؛
- نقشه ساختار سنی جمعیت در مناطق روسیه در سال ۲۰۱۶ (ص ۳۵)؛
- هرم سنی - جنسیتی روسیه در سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۰ (ص ۳۶).

بخش ۶: رشد طبیعی جمعیت

در کشور ایران، بر طبق آمار سال ۲۰۱۸، پویایی جمعیتی مثبت (رشد جمعیت مثبت) است و رشد طبیعی جمعیت ۱۲ نفر در ازای هر هزار نفر است. بیشترین افزایش طبیعی جمعیت در استان سیستان و بلوچستان (۲۷/۳ در هر هزار نفر) ثبت شده‌است. در این سال در استان تهران، افزایش طبیعی جمعیت ۹ نفر به ازای هر هزار نفر بوده است. در سال ۲۰۱۸، پویایی جمعیتی منفی در روسیه مشاهده می‌شود (جمعیت در حال کاهش است). در روسیه در این سال رشد طبیعی جمعیت منفی (۱/۶- به ازای هر هزار نفر) بوده‌است. بیشترین افزایش طبیعی در جمهوری چین (۱۶/۳ به ازای هر هزار نفر) ثبت شده‌است. در سال ۲۰۱۸ در مسکو، افزایش طبیعی جمعیت ۰/۸ نفر به ازای هر هزار نفر بوده است. نمودارها و کارتوگرافی‌های این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- منحنی افزایش طبیعی جمعیت ایران، سال‌های ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۳۸)؛
- منحنی رشد طبیعی جمعیت ایران در شهرها، سال‌های ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۳۸)؛
- منحنی رشد طبیعی جمعیت ایران در مناطق روستایی، سال‌های ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۳۸)؛
- نقشه نرخ رشد طبیعی جمعیت ایران به تفکیک استان‌ها در سال ۲۰۱۸ (ص ۳۹)؛
- نقشه نرخ رشد طبیعی جمعیت، نرخ مرگ و موالید در ایران در سال ۲۰۱۹ (ص ۳۹).

مربوط به کشور روسیه:

- جدول تغییرات طبیعی جمعیت روسیه در ۲۰۱۱-۲۰۱۶ (ص ۴۰)؛
- نقشه نرخ رشد طبیعی جمعیت روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۴۱)؛
- نمودار ویژگی‌های موج دوم کاهش جمعیت در روسیه در سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹ (ص ۴۲)؛
- نقشه نرخ مرگ و میر و موالید روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۴۳)؛
- منحنی رشد طبیعی جمعیت روسیه، سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۱۸ (ص ۴۴)؛
- منحنی رشد طبیعی جمعیت روسیه در مناطق روستایی، سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۱۸ (ص ۴۴)؛
- منحنی رشد طبیعی جمعیت روسیه در مناطق شهری، سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۱۸ (ص ۴۴)؛
- نمودار مولفه‌های رشد طبیعی جمعیت در روسیه (موالید، مرگ و میر)، سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۴۴).

بخش ۷: ازدواج و طلاق

چندین دهه است که تعداد ازدواج‌ها در روسیه در حال کاهش است. مدل ازدواج در حال تغییر است و نسبت ازدواج‌های ثبت نشده (ازدواج سفید) در حال افزایش است. ازدواج قبل از ۲۵ سالگی دیگر برای اکثر مردم یک امر عادی نیست. در سال ۲۰۱۸، بیش از ۸۹۳ هزار ازدواج و ۵۸۴ هزار طلاق در روسیه ثبت شده است. متوسط سن ازدواج ۲۵ تا ۳۴ سال است. بیشترین تعداد ازدواج در مسکو (بیش از ۷۵ هزار) و استان مسکو (بیش از ۴۹ هزار) صورت گرفته است. در ایران بیش از ۵۳۰ هزار ازدواج و نزدیک به ۱۷۵ هزار طلاق در سال ۲۰۱۹ ثبت شده است. بیشترین ازدواج در استان تهران (بیش از ۶۸ هزار و پانصد) ثبت شده است. در این قسمت نرخ طلاق در ایران و روسیه، رشد آن در سال‌های اخیر، وضعیت طلاق در استان‌ها و مناطق مختلف این دو کشور، متوسط سن ازدواج و طلاق برای زنان و مردان، فاصله بین زمان ازدواج تا فرزندآوری به تفکیک استان‌ها و مناطق پرداخته شده است. عناوین نمودارها و جداول این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار ازدواج‌ها و طلاق‌های ثبت شده در ایران (براساس اختلاف سن زوجین) در سال ۲۰۱۶ (ص ۴۶)؛
- میانگین سنی برای اولین ازدواج در ایران، سال‌های ۱۹۵۶-۲۰۱۸ (ص ۴۶)؛
- نمودار تعداد ازدواج‌ها و طلاق‌ها در ایران در سال‌های ۱۹۷۹-۲۰۱۹ (ص ۴۶)؛
- نمودار تعداد ازدواج‌ها در مناطق شهری و روستایی در سال‌های ۱۹۷۹-۲۰۱۹ (ص ۴۶)؛
- پراکندگی جغرافیایی ازدواج و طلاق در ایران به تفکیک استان در سال ۲۰۱۹ (ص ۴۷)؛
- پراکندگی جغرافیایی سن زوجین در هنگام ازدواج اول در سال ۲۰۱۸ (ص ۴۷)؛
- نمودار تعداد طلاق‌های ثبت شده در سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور در سال ۲۰۱۶ (ص ۴۸)؛
- نمودار تعداد ازدواج‌های ثبت شده در سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور در سال ۲۰۱۶ (ص ۴۸)؛

- فاصله زمانی تولد کودک و ازدواج والدین در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۴۸)؛
- نقشه توزیع جغرافیایی ازدواج‌هایی که در ایران به تولد فرزند منتهی می‌شود، سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸ (ص ۴۹)؛
- فاصله بین ازدواج و طلاق در ایران به تفکیک استان‌ها در سال ۲۰۱۶ (ص ۴۹).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار تعداد ازدواج و طلاق در سال ۲۰۱۸ (ص ۵۰)؛
- نقشه توزیع جغرافیایی ازدواج و طلاق در سال ۲۰۱۸ (ص ۵۱)؛
- جدول ساختار زناشویی جمعیت روسیه، ۱۶ ساله و بالاتر، (سرشماری نفوس ۲۰۰۲ و ۲۰۱۰) (ص ۵۲)؛
- تعداد ازدواج‌ها و طلاق‌ها در سال‌های ۱۹۷۹-۲۰۱۹ (ص ۵۲)؛
- تعداد طلاق در ازای هر هزار ازدواج سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸ (ص ۵۲)؛

بخش ۸: زاد و ولد

نرخ باروری کل در ایران از ۲/۱ کودک در سال ۲۰۱۷ به ۱/۸ در سال ۲۰۱۹ کاهش یافته است. در روسیه در سال ۲۰۱۹ نرخ باروری ۱/۵ است که با نرخ باروری در سال ۲۰۰۸ برابری می‌کند. در این قسمت نرخ باروری دو کشور و روند تغییر آن از سال‌های ۱۹۶۰ تا کنون بررسی شده است. همچنین در این بخش می‌توان نرخ باروری شهری و روستایی، سن مادر در هنگام فرزندآوری، تعداد فرزند در خانواده و روندهای آن را بین دو کشور ایران و روسیه مقایسه کرد. نمودارها و جداول این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار زاد و ولد بر اساس سن مادر در ایران در سال ۲۰۱۷ (ص ۵۴)؛
- تعداد متولدین ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۵۴)؛
- نمودار موالید در مناطق شهری بر اساس سن مادران ۲۰۱۷ (ص ۵۴)؛
- نمودار در مناطق روستایی بر اساس سن مادران ۲۰۱۷ (ص ۵۴)؛
- توزیع جغرافیایی موالید در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۵۵)؛
- تعداد فرزندان یک مادر به تفکیک استان در ایران در سال ۲۰۱۹ (ص ۵۵).

مربوط به کشور روسیه:

- جدول نرخ باروری کل در روسیه در سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹ (ص ۵۶)؛
- تعداد موالید در روسیه در سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۱۸ (ص ۵۶)؛
- نقشه جغرافیایی موالید به تفکیک مناطق روسیه ۲۰۱۸ (ص ۵۷)؛
- تعداد فرزندان یک مادر به تفکیک مناطق در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۵۷)؛

- نمودار مقایسه تعداد فرزندان یک زن در مناطق شهرنشین و روستایی روسیه، ۲۰۱۸ (ص ۵۸)؛
- نمودار زاد و ولد بر اساس سن مادر در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۵۸)؛

بخش ۹: مرگ و میر

در سال ۲۰۱۴ میزان مرگ و میر نوزادان در روسیه ۷۳/۷ در هر ده هزار تولد بود و در سال ۲۰۱۸ این رقم به ۵۰/۹ در هر ده هزار تولد (۳۰/۹۷ درصد کاهش) رسید. در روسیه شایع‌ترین علت فوت مردان بیماری‌های قلبی-عروقی (۳۴/۷٪) و زنان بیماری‌های تنفسی (۲۶/۲٪) است. در ایران بر طبق آمار سال ۲۰۱۸ مرگ و میر کودکان (۰-۵ سال) ۱۱/۴۵ مرگ به ازای هر هزار کودک است. شایع‌ترین علت فوت بزرگسالان در ایران بیماری‌های قلبی-عروقی (۴۰/۲٪) است. در ذیل نمودارها و کارتوگرافی‌های مربوط به این بخش آورده شده است:

مربوط به کشور ایران:

- آمار مرگ و میر در ایران سال‌های ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۶۰)؛
- نقشه پراکندگی مرگ و میر کودکان به تفکیک استان در ایران ۲۰۱۸ (ص ۶۱)؛
- دلایل فوت در ایران به تفکیک استان ۲۰۱۸ (ص ۶۱)؛
- نمودار نرخ مرگ و میر کودکان و نوزادان در ایران، سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع مرگ و میر ناشی از بیماری‌های قلبی-عروقی در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع مرگ و میر ناشی از عفونت تنفسی در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع مرگ و میر ناشی از بیماری‌های عفونی و انگلی در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع مرگ و میر ناشی از سرطان در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع تلفات جانی ناشی از حوادث غیرعمد در ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۲)؛
- توزیع استانی قتل و خودکشی در ایران سال ۲۰۱۸ (ص ۶۳).

مربوط به کشور روسیه:

- میزان مرگ و میر نوزادان در شهرها و روستاها در روسیه ۲۰۱۴-۲۰۱۸ (ص ۶۵)؛
- نقشه پراکندگی مرگ و میر کودکان به تفکیک مناطق در روسیه ۲۰۱۸ (ص ۶۵)؛
- دلایل فوت در روسیه به تفکیک استان ۲۰۱۸ (ص ۶۵)؛
- نمودار توزیع مرگ و میر بر اساس سن مردان و زنان، ۲۰۱۵-۲۰۱۸ (ص ۶۶)؛
- تعداد مرگ و میر در روسیه به تفکیک شهر و روستا، سال‌های ۱۹۶۵-۲۰۱۸ (ص ۶۶)؛
- نقشه توزیع قتل و خودکشی در مناطق مختلف روسیه سال ۲۰۱۸ (ص ۶۷)؛
- توزیع مرگ و میر کودکان (۰ تا ۵ سال) ناشی از بیماری‌های قلبی-عروقی در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۸)؛
- توزیع مرگ و میر کودکان (۰ تا ۵ سال) ناشی از بیماری‌های تنفسی در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۸)؛

- توزیع مرگ و میر کودکان (۰ تا ۵ سال) ناشی از بیماری‌های گوارشی در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۸)؛
- توزیع مرگ و میر کودکان (۰ تا ۵ سال) ناشی از عوامل خارجی در روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۶۸).

بخش ۱۰: امید به زندگی

امید به زندگی در روسیه از سال ۱۹۶۲ تا ۲۰۰۴ بسیار متغیر بوده است، از سال ۲۰۰۵، روند مثبت مداومی در رشد آن وجود دارد و از ۶۵/۳ سال در ۲۰۰۵ به ۷۲/۹ سال در ۲۰۱۸ رسیده است. در سال ۲۰۱۸، امید به زندگی برای مردان در روسیه ۶۷/۷ سال و برای زنان ۷۷/۸ سال بوده است. امید به زندگی در ایران از سال ۱۹۵۰ به میزان قابل توجهی افزایش یافته است و از ۳۸/۸ سال در ۱۹۵۰ به ۷۶/۵ سال در ۲۰۱۹ رسیده است. در سال ۲۰۱۶ امید به زندگی مردان ایرانی ۷۲/۵ سال و برای زنان ۷۵/۵ سال بوده است. در این بخش امید به زندگی در شهرها و روستاهای دو کشور مقایسه شده و روند تغییرات امید به زندگی در ایران و روسیه از نیمه دوم قرن گذشته تا کنون بررسی شده است. عناوین نمودارها و جداول این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- امید به زندگی در ایران در سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۲۰ (ص ۷۰)؛
- مرگ و میر روستایی و شهری بر اساس جنسیت و سن در ایران، سال ۲۰۱۶ (ص ۷۰)؛
- پراکندگی استانی امید به زندگی در ایران ۲۰۱۶ (ص ۷۱).

مربوط به کشور روسیه:

- امید به زندگی در روسیه در سال‌های ۱۹۶۲-۲۰۱۸ (ص ۷۳)؛
- پراکندگی استانی امید به زندگی، سال ۲۰۱۸ (ص ۷۳)؛
- مرگ و میر روستایی و شهری براساس جنسیت و گروه سنی در روسیه، سال ۲۰۱۸ (ص ۷۴).

بخش ۱۱: سیستم مراقبت‌های بهداشتی

بر اساس آمار سال ۲۰۱۹، بیش از هفت هزار مرکز درمانی با ظرفیت بستری بیش از یک میلیون نفر در روسیه فعالیت است. بیشترین تعداد مراکز درمانی در منطقه مسکو ۳/۲۳ درصد (۱۳۷) واقع شده است. در شبکه بهداشت و درمان فدراسیون روسیه بیش از ۱ میلیون و ۲۵۸ هزار پرستار و نزدیک به ۴۷۴ هزار پزشک از تخصص‌های مختلف مشغول به کار هستند. در ایران سیستم بهداشت و درمان، فعال و در حال توسعه، دارای متخصصان واجد شرایط و زیرساخت‌های خوب است. در سال ۲۰۱۸، تعداد ۱۰۱۶ بیمارستان با بیش از ۵۴۳ هزار تخت بیمارستانی فعال و در دسترس بوده است. حدود ۱۶/۵ درصد از بیمارستان‌ها (۱۶۸) در تهران واقع شده‌اند. در سال ۲۰۱۸، تعداد ۴۵۰ هزار

و ۴۷۱ نفر در شبکه بهداشت و درمان ایران مشغول به کار بودند. عناوین نمودارها و جداول این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار تخصص پزشکان شاغل در سیستم مراقبت‌های بهداشتی ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۷۶)؛
- پراکندگی خدمات بهداشتی ایران ۲۰۱۸، بر اساس تعداد بیمارستان و تخت بیمارستانی در استان، (ص ۷۷)؛
- پراکندگی جغرافیایی کادر درمان ایران ۲۰۱۸، بر اساس تعداد کادر درمانی در هر استان (ص ۷۷).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار مناطق دارای بیشترین و کمترین سازمان‌های خدمات بهداشتی در روسیه در سال ۲۰۱۹ (ص ۷۸)؛
- نمودار مناطق دارای بیشترین و کمترین پزشک در روسیه در سال ۲۰۱۹ (ص ۷۸)؛
- پراکندگی جغرافیایی کادر درمان روسیه، بر اساس تعداد کادر درمانی در ازای هزار نفر ۲۰۱۸ (ص ۷۹)؛
- توزیع خدمات بهداشتی روسیه ۲۰۱۸، براساس تعداد بیمارستان و تخت بیمارستانی در ازای هزار نفر (ص ۷۹)؛
- نمودار مناطق با بیشترین و کمترین پرسنل پیراپزشکی در روسیه در سال ۲۰۱۹ (ص ۸۰).

بخش ۱۲: ترکیب قومی و مذهبی جمعیت

در روسیه بیش از ۱۸۰ گروه قومی زندگی می‌کند. روس‌ها اصلی‌ترین گروه قومی در فدراسیون روسیه هستند. طبق سرشماری سال ۲۰۱۰ حدود ۱۱۱ میلیون نفر (حدود ۸۰ درصد از کل جمعیت) را روس‌ها تشکیل می‌دهند. بیشتر روس‌ها در بخش اروپایی روسیه، یعنی در ناحیه مرکزی فدرال (۳۳ میلیون نفر) زندگی می‌کنند. در روسیه، ۷ قومیت با جمعیت بیش از ۱ میلیون نفر وجود دارد: روس، تاتار، اوکراینی، باشکیر، چوواش، چچن و ارمنی. اسلام دین اصلی در ایران است و تقریباً ۹۹٪ مردم مسلمان هستند (بیشتر آنها شیعه هستند). در ایران حدود ۲۰۴ هزار نفر اقلیت مذهبی وجود دارد که تنها ۰/۲ درصد از جمعیت کل کشور را تشکیل می‌دهند. از این میان حدود ۷۰ درصد زرتشتی، ۱۱ درصد مسیحی، ۱/۹ درصد یهودیان و ۱۷/۱ درصد پیروان سایر ادیان هستند. در مورد بحث مذهب در روسیه از آنجا که در فدراسیون روسیه مذهب رسمی افراد ثبت نمی‌شود و آمار دقیقی در دسترس نیست، در این بخش بسیار کم به بحث مذهب در روسیه پرداخته شده است. همچنین بحث قومیت در ایران در این قسمت مورد توجه قرار نگرفته است. بدین صورت در این بخش ترکیب مذهبی ایران و ترکیب قومیتی روسیه مورد ارزیابی قرار گرفته است. در ادامه عناوین نمودارها و نقشه‌های این بخش ذکر شده است:

مربوط به کشور ایران:

- جدول جمعیتی پیروان ادیان (اسلام، مسیحیت، زرتشت و یهودیت)، سال ۲۰۰۶، ۲۰۱۱ و ۲۰۱۶ (ص ۸۲)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی اقلیت‌های مذهبی در ایران، ۲۰۱۶ (ص ۸۳).

مربوط به کشور روسیه:

- پراکندگی ۷ قومیت با بیشترین جمعیت در مناطق روسیه (بجز قومیت روس) در سال ۲۰۱۰ (ص ۸۵)؛
- نمودار جمعیت گروه‌های قومی در روسیه براساس سرشماری رسمی سال ۱۹۸۹، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۰ (ص ۸۶)؛
- نمودار ترکیب مذهبی جمعیت روسیه در سال ۲۰۱۷ (ص ۸۶).

بخش ۱۳: تحصیلات و علم

نرخ کلی سواد در کشور روسیه از ۲۹/۶ درصد در سال ۱۸۹۷ به ۹۹/۸ درصد در سال ۲۰۱۰ افزایش یافته است. در سال ۲۰۱۰، از بین افراد ۹ تا ۴۹ سال ۹۹/۷ درصد از مردان و ۹۹/۸ درصد از زنان با سواد بودند. بیشترین میزان جمعیت باسواد (۹۹٫۹٪) در مسکو، منطقه کامچاتکا، استان مسکو، سن پترزبورگ، استان سواستوپل و ناحیه خودمختار خانتی-مانسیسک است. تعداد دانشجویان دانشگاه‌های روسیه از ۲ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر در سال ۱۹۹۳ به ۴ میلیون و ۱۰۰ هزار نفر در سال ۲۰۱۸ افزایش یافته است، که از این تعداد تقریباً ۱ میلیون و ۹۰۰ هزار نفر دانشجوی پسر و ۲ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر دانشجوی دختر هستند. در ایران نرخ کلی سواد از ۱۵/۱ درصد در سال ۱۹۵۶ به ۸۷/۶ درصد در سال ۲۰۱۶ افزایش یافته است. در ایران در سال ۲۰۱۶، میزان باسوادی جمعیت بالای ۶ سال ۹۱ درصد مردان و ۸۴/۲ درصد زنان بودند. بیشترین میزان جمعیت با سواد در استان تهران است. در سال تحصیلی ۲۰۱۷-۲۰۱۸، تعداد دانشجویان دانشگاه‌های ایران بیش از ۳ میلیون و ۳۷۳ هزار نفر بوده است. در ذیل نمودارها و کارتوگرافی‌های مربوط به این بخش آورده شده است:

مربوط به کشور ایران:

- پراکندگی جغرافیایی درصد افراد با سواد در ایران ۲۰۱۶ (ص ۸۹)؛
- پراکندگی جغرافیایی دانشجویان در ایران ۲۰۱۷-۲۰۱۸ (ص ۸۹)؛
- پراکندگی جغرافیایی فارغ التحصیلان دانشگاهی بر اساس جنسیت در ایران ۲۰۱۷-۲۰۱۶ (ص ۹۰)؛
- نمودار میزان باسوادی جمعیت بالای شش سال در سال ۱۹۵۶-۲۰۱۶ به تفکیک جنسیت (ص ۹۰)؛
- نمودار تعداد دانشجویان بر اساس مقطع تحصیلی در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۸ (ص ۹۰)؛
- نمودار تعداد دانشجویان بر اساس گروه آموزشی در ایران سال‌های ۱۹۸۸-۲۰۱۸ (ص ۹۰)؛
- پراکندگی جغرافیایی کاربران اینترنت و تلفن در ایران، سال ۲۰۱۷ (ص ۹۱).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار میزان افراد باسواد ۴-۴۹ ساله در سال‌های ۱۸۹۷-۲۰۱۰ با تفکیک جنسیت در روسیه (ص ۹۲)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی افراد با سواد در مناطق روسیه ۲۰۱۰ (ص ۹۳)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی دانشجویان در روسیه ۲۰۱۷-۲۰۱۸ (ص ۹۳)؛
- نمودار نسبت سازمان‌های آموزش عالی و علمی، دانشجویان و فارغ التحصیلان دانشگاهی در روسیه ۲۰۱۸-۱۹۹۳ (ص ۹۴)؛
- نمودار شاخص‌های کلیدی عملکرد تحصیلات تکمیلی در روسیه، سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۸ (ص ۹۴)؛
- نمودار پراکندگی جغرافیایی فارغ التحصیلان دانشگاهی بر اساس جنسیت در روسیه ۲۰۱۷-۲۰۱۸ (ص ۹۵)؛
- نمودار شاخص‌های مقطع دکترا در روسیه، ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ (ص ۹۵)؛
- نمودار فارغ التحصیلان دانشجویان سطح تحصیلات تکمیلی بر اساس گروه آموزشی در سال ۲۰۱۷ (ص ۹۵)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی کاربران اینترنت و تلفن در روسیه در سال ۲۰۱۷ (ص ۹۶).

بخش ۱۴: اشتغال و بیکاری

در سال ۲۰۱۸، حدود ۷۶ میلیون نفر در روسیه (حدود ۶۹ درصد از جمعیت) در رده سنی ۱۵ تا ۷۲ سال قرار داشتند. تقریباً ۷۲ میلیون نفر (۳۷ میلیون مرد و ۳۵ میلیون زن) شاغل هستند (۶۰ درصد از کل جمعیت کشور). حدود ۶۷ درصد از افراد شاغل در روسیه در بخش خدمات، ۲۷ درصد در صنعت و حدود ۶ درصد در بخش کشاورزی مشغول به کار هستند. در ایران در سال ۲۰۱۸، حدود ۴۱ درصد (۴۰ درصد در مناطق شهری و ۴۳ درصد در مناطق روستایی) از جمعیت، شاغل هستند که از این میان حدود ۵۸ درصد را مردان و تنها ۱۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. توزیع کارگران شاغل بین سه بخش اصلی اقتصاد به شرح زیر است: حدود ۱۸ درصد در بخش کشاورزی، ۳۲ درصد در صنعت و ۵۰ درصد در بخش خدمات. بر طبق آمار سال ۲۰۱۸، نرخ بیکاری در ایران ۱۲ درصد است. عناوین نمودارها و جداول این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار سهم جمعیت فعال و غیر فعال اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۸ (ص ۹۸)؛
- جدول وضعیت اشتغال افراد در ایران در سال‌های ۲۰۰۱-۲۰۱۷ (ص ۹۸)؛
- نقشه توزیع استانی اشتغال در ایران ۲۰۱۸ (ص ۹۹)؛
- نمودار سطح و مشخصات اجتماعی- جمعیتی بیکاران در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۰۰)؛
- سطح سواد (بی‌سوادی) و میزان تحصیلات شاغلان و بیکاران در سال‌های ۲۰۰۱-۲۰۱۷ (ص ۱۰۰)؛
- نقشه توزیع استانی بیکاری در ایران ۲۰۱۸ (ص ۱۰۱).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار پارامترهای اصلی اشتغال و بیکاری روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۰۲)؛
- نقشه توزیع منطقه‌ای اشتغال در روسیه ۲۰۱۸ (ص ۱۰۳)؛
- جداول وضعیت اشتغال افراد ۱۵ تا ۷۲ ساله در روسیه، سال ۲۰۱۸ (ص ۱۰۴)؛
- جدول توزیع فارغ التحصیلان موسسات آموزش عالی در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۷ (ص ۱۰۴)؛
- نقشه توزیع منطقه‌ای بیکاری در روسیه ۲۰۱۸ (ص ۱۰۵)؛
- نرخ بیکاری جمعیت ۱۵-۷۲ ساله بر اساس سن در سال ۲۰۱۷ (ص ۱۰۶)؛
- نمودار توزیع فارغ التحصیلان موسسات آموزش عالی در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۷، با توجه به نرخ بیکاری (ص ۱۰۶).

بخش ۱۵: مهاجریذیری

بر طبق سرشماری سال ۲۰۱۵ از کل جمعیت فدراسیون روسیه ۱۱ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر یا ۸/۲ درصد جمعیت در خارج از مرزهای روسیه متولد شده‌اند. بر اساس این شاخص، روسیه یکی از کشورهای مهاجریذیر در جهان است و پس از ایالات متحده و آلمان در رتبه سوم قرار دارد. در سال‌های ۱۹۹۲-۲۰۱۹، مهاجریذیری بیش از ۷۵ درصد از افت جمعیت روسیه را جبران کرد. سهم اعظم مهاجران را در روسیه مهاجران کاری تشکیل می‌دهند. سالانه ۲ تا ۳ میلیون نفر مهاجران رسمی کار جذب روسیه می‌شوند. بیشترین مهاجران کاری شهروندان کشورهای ارمنستان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، آذربایجان، مولداوی، تاجیکستان، ازبکستان و اوکراین هستند. بر اساس آمار سال ۲۰۱۶ در ایران، یک میلیون و ۷۵۹ هزار و ۴۸۸ مهاجر وجود دارد. این رقم ۲,۲ درصد از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد. حدود ۹۰ درصد این مهاجران از کشور افغانستان هستند. ایران تعداد قابل توجهی از مهاجران از جمله مهاجران کارگری و پناهندگان را از کشورهای همسایه می‌پذیرد. عناوین نمودارها، جداول و نقشه‌های این بخش در ادامه آمده است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار مهاجرت به ایران در سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۱۰۸)؛
- سهم جمعیتی مهاجران نسبت به جمعیت ایران در سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۱۰۸)؛
- نمودار مقایسه‌ای ساختار سن و جنسیت مهاجران در ایران در سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۱۰۸)؛
- نرخ سالانه تغییر تعداد مهاجران در سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۱۰۹)؛
- سهم پناهندگان و پناهجویان جنگی در میان مهاجران در ایران، سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۹ (ص ۱۰۹)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجران افغان و عراقی در ایران ۲۰۱۶ (ص ۱۰۹)؛
- نمودار مقایسه‌ای تعداد مهاجران افغان و عراقی در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ به ایران (ص ۱۱۰)؛

- دانشجویان خارجی در ایران بر اساس ملیت در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۱۰)؛
- گردشگران خارجی در ایران بر اساس کشور مبدا در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۱۰)؛
- نمودار تعداد گردشگران خارجی در ایران بر اساس جنسیت در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۸ (ص ۱۱۱)؛
- تقسیم‌بندی گردشگران خارجی در ایران براساس نوع مرزهای عبوری در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۸ (ص ۱۱۱)؛
- جدول جمعیت ساکن در ایران متولد خارج در سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۶ (ص ۱۱۱)؛
- نمودار خروج حواله از ایران در سال ۲۰۱۷ (ص ۱۱۱).

مربوط به کشور روسیه:

- جدول شاخص‌های وضعیت مهاجرت در روسیه در مقایسه سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۹ (ص ۱۱۲)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجران از ۱۲ کشور مختلف در روسیه ۲۰۱۸ (ص ۱۱۳)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجران ایرانی در روسیه ۲۰۱۷ (ص ۱۱۳)؛
- مهاجران کاری در روسیه از نظر سطح تحصیلات و کشور مبدا در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۹ (ص ۱۱۴)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجران کاری در مناطق مختلف روسیه ۲۰۱۹ (ص ۱۱۵)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجران از آسیای مرکزی در مناطق مختلف روسیه ۲۰۱۹ (ص ۱۱۵)؛
- دسته بندی مهاجران ایرانی در روسیه بر اساس نوع اقامت در سال ۲۰۱۹ (ص ۱۱۶).

بخش ۱۶: مهاجرت به خارج

فدراسیون روسیه در سال‌های اخیر سه موج مهاجرتی داشته است. موج اول پس از فروپاشی تا سال ۱۹۹۸، بدلیل وضعیت اقتصادی ضعیف روسیه، شهروندان این کشور به صورت پناهنده به کشورهایی که از نظر اقتصادی قوی بودند، مهاجرت می‌کردند و یا به کشورهایی که در آن ریشه خانوادگی داشتند، باز می‌گشتند. در این بازه زمانی تعداد بالایی یهودی ساکن روسیه، به کشور اسرائیل مهاجرت کردند. موج دوم از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۸، که در این مدت تقریباً یک میلیون مهاجر بدلیل تسهیل شرایط مهاجرت از سوی کشورهای مهاجر پذیر روسیه را ترک کردند. موج سوم از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹، که در این دوره، مهاجرت‌ها با انگیزه اقتصادی و سیاسی صورت گرفته است. مهاجرت از ایران در بازه‌های مختلف و بدلائل مختلف صورت گرفته است. جنگ ایران و عراق در سال ۱۹۸۰ یکی از عوامل مهاجرت‌های گسترده بود. کارگران ماهر و متخصصان در جستجوی درآمد بالاتر و جوانان در جستجوی کار و یا تحصیل به خارج از کشور مهاجرت می‌کنند. در سال ۲۰۱۸ تعداد دانشجویان ایرانی در کشورهای مختلف جهان ۵۳ هزار و ۸۲۳ نفر بوده است. تعداد پناهندگان ایرانی در سراسر جهان از ۷۶ هزار نفر در سال ۱۹۹۰ به ۷۶۳ هزار نفر در سال ۲۰۱۹ افزایش یافته است. در این بخش به مقاصد مهاجرین دو کشور، میزان ارز خارج شده توسط مهاجران، راه‌های عزیمت گردشگران، پراکندگی جغرافیایی روس زبان‌ها در جهان، مهاجرت افراد با تحصیلات عالیه و... پرداخته شده است. عناوین نمودارها، جداول و نقشه‌های این بخش در ادامه آمده است:

مربوط به کشور ایران:

- نمودار کشورها از نظر بیشترین مقصد مهاجرت تحصیل ایرانیان، در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۱۸)؛
- نمودار کشورها از نظر بیشترین مقصد پناهندگان و پناهجویان ایرانی، در سال ۲۰۱۹ (ص ۱۱۸)؛
- مقایسه تعداد پناهندگان و پناهجویان ایرانی و کشور هدف در سال‌های ۱۹۹۰، ۲۰۰۰ و ۲۰۱۰ (ص ۱۱۹)؛
- خروج حواله توسط مهاجران از ایران به تفکیک کشور در سال ۲۰۱۷ (ص ۱۱۹)؛
- راه‌های عزیمت گردشگران ایرانی به خارج از کشور در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۸ (ص ۱۱۹)؛
- تعداد گردشگران ایرانی در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۸ (ص ۱۱۹)؛
- نقش حواله‌ها در اقتصاد ملی از سال ۲۰۱۰-۲۰۱۷ (ص ۱۲۰).

مربوط به کشور روسیه:

- نمودار میزان مهاجرت از روسیه به دیگر کشورها برای اقامت دائم در سال ۱۹۹۷-۲۰۱۹ (ص ۱۲۲)؛
- مقایسه‌ی ۵ کشور (آلمان، امریکا، اسرائیل، فنلاند، کانادا) به‌عنوان بهترین مقاصد مهاجران ۲۰۱۰ (ص ۱۲۲)؛
- نمودار مقایسه مهاجرت از روسیه به کشورهای جهان برای اقامت دائم در سال ۲۰۱۴ و ۲۰۱۹ (ص ۱۲۲)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی مهاجران در مناطق روسیه ۲۰۱۹ (ص ۱۲۳)؛
- نقشه پراکندگی جغرافیایی روس‌زبان‌ها در جهان ۲۰۱۶ (ص ۱۲۳)؛
- نمودار اجازه اقامت صادر شده برای شهروندان روسیه در کشورهای اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۲۵)؛
- سهم شهروندان روسیه از کل افراد که در سال ۲۰۱۸ اقامت در اتحادیه اروپا را دریافت کرده‌اند (ص ۱۲۵)؛
- نمودار افرادی که با تحصیلات عالیه در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۸ روسیه را ترک کرده‌اند (ص ۱۲۵).

بخش ۱۷: مهاجرت در داخلی کشور (درون کوچی)

از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸، تعداد مهاجران داخلی روسیه تقریباً دو برابر شده است. در سال ۲۰۱۰ حدود ۲ میلیون نفر و در سال ۲۰۱۸ بیش از ۴ میلیون نفر در داخل روسیه محل زندگی خود را تغییر دادند. بیشترین مناطق پذیرنده مهاجران داخلی در فدراسیون روسیه به ترتیب شهر مسکو، استان مسکو، شهر سن پترزبورگ، استان لنینگراد و سرزمین کراسنودار است. در ایران ۴ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶ شهر و یا استان محل زندگی خود را تغییر دادند. در این دوره، بیشترین مهاجرت جمعیت به استان‌هایی مانند تهران، خراسان رضوی، اصفهان، البرز و فارس مشاهده شده است. اکثریت مهاجران داخلی در ایران را افراد بین ۲۰ تا ۳۴ سال تشکیل می‌دهند. در این بخش توزیع جغرافیایی مهاجرت داخلی دو کشور، سیر صعودی و نزولی مهاجرت داخلی بررسی شده است. جداول و کارتوگرافی‌های این بخش به شرح زیر است:

مربوط به کشور ایران:

- ساختار سن و جنسیت مهاجران داخلی در ایران در سال ۲۰۱۶ (ص ۱۲۸)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجرت داخلی در ایران به تفکیک استان‌ها در سال ۲۰۱۶ (ص ۱۲۹)؛
- نمودار مهاجران داخلی بر اساس وضعیت تاهل، منابع درآمد، نرخ سواد و... در سالهای ۲۰۱۱-۲۰۱۶ (ص ۱۳۰)

مربوط به کشور روسیه:

- جدول افزایش (کاهش) مهاجرت داخلی به تفکیک مناطق روسیه در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۳۲)؛
- توزیع جغرافیایی مهاجرت داخلی در روسیه به تفکیک مناطق در سال ۲۰۱۸ (ص ۱۳۵-۱۳۳)؛
- مناطقی از روسیه که در سال ۲۰۱۸ مهاجران کاری فصلی داخلی دریافت کرده‌اند (ص ۱۳۴).

جمع‌بندی:

در دنیای مدرن و متغیر کنونی تمام شاخه‌های علم از جمله علوم انسانی با قدرت بسیار زیادی رو به توسعه است. توسعه علمی پیش‌شرط رشد و لازمه توسعه همه‌جانبه و پایدار است. کشورهای مختلف تلاش می‌کنند تا منافع خود را از طریق گسترش ارتباطات علمی بین‌المللی به دست آورند؛ زیرا بدون چنین روابطی دستیابی به رشد و توسعه امکان پذیر نیست. روابط علمی بین‌المللی از مهمترین ابزار توسعه همکاری‌های بین‌المللی است.

اطلس «توسعه اجتماعی- جمعیتی روسیه و ایران» قدمی نوین در راستای توسعه روابط علمی جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه است. این اثر از آن جهت منحصر به فرد و جامع است که در آن اطلاعات بسیار زیادی به صورت منظم و منسجم در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد.

در این اطلس شاخص‌های کلیدی اجتماعی و جمعیتی دو کشور ایران و روسیه استخراج شده است، شاخص‌هایی که می‌تواند برای طیف زیادی از رشته‌های علوم انسانی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین امکان مقایسه پارامترهای مشابه دو کشور را با یکدیگر فراهم می‌کند. با استفاده از اطلس «توسعه اجتماعی- جمعیتی روسیه و ایران» می‌توان روند تحولات اجتماعی، تغییرات جمعیتی و توسعه دولت‌های ایران و روسیه را ارزیابی کرد.